ספרות עברית

הגיבורה הכי לא גיבורה

סילבי, גיבורת הרומן של ענבל מלכה, היא דמות כל כך שולית ולוזרית, עד שקשה לא לחוש אליה סימפטיה. וזה משתלם, כי היא מלמדת אותנו משהו על עצמנו

עזה מופצצת. הטלוויזיה אחראית למבצע

צילום: אליהו הנשקוביץ

הבחורה העיקרית

ענבל מלכה. הוצאת זמורה־ביתן, 302 עמ', 96 שקלים

אברהם בלבן

יש תמיד את הסיפורים על מישהי שהלכה ברחוב ופתאום גילו אותה. תמיד היה לה משהו אחר לעשות בדיוק, גם אם זה לא שום דבר מיוחד. תמיד היא היתה בדרך לאנ־שהו או סתם ישבה בתחנת רכבת או בים. תמיד היא היתה סתם מישהי שפתאום באו אליה ונתנו לה הצעה". איך אפשר לפתוח רומן בעברית עלובה כל כך ועם הבחנות פשטניות כאלה, ישאל את עצמו קורא חסר סבלנות. קורא סבלני יותר יגלה כי מאחורי חזותה העילגת של הגיבורה מסתתרת דמות מקורית ומעניינת, שקשה שלא לפתח אליה סימפטיה.

הסיפורת העברית של העשורים האח־רונים מכירה היטב גיבורות לוזריות, נוטות להיסטריה, גיבורות החוששות מכל מגע עם העולם החיצוני. אבל הגיבורות האלה (למשל בספריהן של צרויה שלו, לילי פרי, אלונה קמחי) ניחנות בלשון חדה, ביכולת להביט באירוניה או בהומור שחור על עצמן ועל יחסיהן עם העולם. ענבל מלכה הלכה צעד אחד נוסף ובראה גיבורה מסוג חדש: גיבורה נאיבית וחסרת השכלה, חפה מכל אירוניה. סילבי, גיבו־רת הרומן, היא הגיבורה הכי לא־גיבורה שאפשר להעלות על הדעת, הכי לא אסר־טיבית, הכי לא יודעת מה לעשות ברוב הסיטואציות שהיא נקלעת אליהן, הכי לא מבינה מה רוצים ממנה (בעיקר בכל הנוגע ליחסי אשה־גבר). היא מכירה את העו־לם בעיקר דרך סרטים פופולריים שהיא רואה, והיא נורא רוצה להיות "הבחורה העיקרית" המופיעה בסרטים האלה.

עלילת הרומן היא מינימלית. סילבי היא מפעילת טלפרומפטר בחדר החד־שות של הטלוויזיה הישראלית. היא חיה בירושלים ומבקרת מדי פעם את סבתה החיפאית. בירושלים היא חיה עם ארו (ארוארר), עולה חדש מארגנטינה, אבל היא מבינה בסופו של דבר שאיננה אוהבת אותו, ונענית לחיזוריו של עובד אחר בטלוויזיה, על רקע מבצע צבאי מתמשך של צה"ל בעזה.

כמעט עשתה את זה

הרומן כולו מסופר על ידי סילבי. בכל כמה פרקים היא מביאה כמה עמודים של הכללות ומסקנות שאליהן הגיעה בנוגע ל"בחורה העיקרית". לפנינו ספק דיווח בגוף ראשון, ספק זרם תודעה של גיבורה, המתלוננת שוב ושוב על נטייתה לחשוב יותר מדי. דווקא משום שאינה מבינה הרבה פעמים מה בדיוק קורה סביבה, סיל־בי מנסה שוב ושוב לנתח מה היא מרגי־שה ומה רוצים ממנה, אבל היא בעצמה יודעת שלא פעם "הגלגלים בתוך המוח שלי מסתובבים מהר אבל על ריק. אפשר כמעט לשמוע את הרשרוש שהם עושים מתי שהם לא נוגעים בשום דבר".

הישגו החשוב של הרומן טמון ביכולת לעצב את הטון הזה של הגיבורה, טון שיש בו מיווג מדויק של הבנה ואי הבנה, של מודעות ואי מודעות, טון של לא־גיבורה שחברותיה הספורות חושבות שהיא ילדו־תית, קצת מטומטמת, אבל בתוך תוכה מתקיימת פעילות רגשית אינטנסיבית (רגשי אשמה על יחסה אל סבתה, למשל), ובעיקר: מוחה עובר בלא הפוגה, חושב, מנתח, שופט.

כמי שעובדת בחדר החדשות של הטלוויזיה סילבי כמעט עשתה את זה; היא כמעט מכירה את האנשים שבחד־שות, כמעט מדברת איתם. הכמעטיות הזאת כרוכה, מצד אחד, בעבודה טכנית פשוטה שאינה דורשת כל השכלה, ומצד שני במגע יומיומי עם אנשים העושים את החדשות או לפחות מדווחים עליהן, והיא קשורה היטב לחלומותיה של הגיבורה להיות "הבחורה העיקרית".

אי אפשר שלא לחוש סימפטיה אל הגיבורה הזאת. בדרכה שלה, סילבי היא בחורה נחושה, מסורה ואחראית. היא איננה מרחמת על עצמה, ורק אוספת עוד ועוד תובנות על הבחורה העיקרית. היא יודעת שהיא עצמה תהיה כל חייה דמות שולית, שתזכה לכל היותר, אולי, לרגע קצר, להיות חברתה הטובה של הבחורה העיקרית, אבל היא נבונה דיה כדי להסיק שהתשוקה להיות הבחורה העיקרית תלווה אותה כל חייה.

דומה שהמחברת ניסתה למקד את תשומת לב הקורא למצבה העקרוני של הלא־גיבורה שלה, והרומן אינו מאפשר לקורא לעשות שום קיצורי דרך, שום תוויות סטראוטיפיות כאלה או אחרות. על עברה של סילבי אנחנו יודעים מעט מאוד מלבד העובדה שלמדה בפנימייה. מדוע נשלחה לפנימייה? מה קרה להוריה? מדוע רק סבתה קיימת בחייה? על כך אין כל מידע ברומן. אפילו מוצאה של הגיבורה אינו ברור (השם סילבי מתקשר לצרפת, אבל בלא שם משפחה אפילו הקשר הזה הוא כללי מאוד).

לקרוא מאחורי הגב

לזכותו של הרומן צריך להוסיף עוד שתי תופעות. ראשית, תיאור המציאות הישראלית דרך עיניה של סילבי יוצר לא פעם אפקט של הזרה. על רקע מבצע צבאי מתמשך בעזה סילבי מהרהרת על כך שכל מה שמראים בטלוויזיה זה העשן שמעל עזה. העשן הזה נראה מוכר כל כך עד שנדמה לה שאולי המפיקים לקחו סרטים ישנים שהוציאו מהארכיון, "וחוץ מזה חשבתי שלא נראה לי שאי פעם ראיתי את עזה בצורה אחרת, זאת אומרת מתי שלא יוצא ממנה עשן או מתפוצצים בה בתים".

> "חשבתי שלא נראה לי שאי פעם ראיתי את עזה בצורה אחרת, זאת אומרת מתי שלא יוצא ממנה עשן או מתפוצצים בה בתים". אמיתות כאלה מוארות באמצעות סילבי מזווית חדשה ומפתיעה

תיאורים אלה ודומיהם משקפים, מצד אחד, את ראייתה הנאיבית של הגיבורה, ומבטאים, מצד שני, אמיתות כואבות על היחסים שבין ישראל לעזה ועל האופן שבו נתפשת עזה בעיניים ישראליות. העובדה שאמיתות אלה מתוארות דרך עיניה של סילבי, החפה מכל מעור־בות פוליטית, גורמת לכך שהן לא פעם מוארות מזווית חדשה ומפתיעה. אותם דברים אמורים לגבי תיאורי האווירה בטלוויזיה בימי המבצע הצבאי: האווירה הטובה, אווירת תנועת הנוער, השוררת בטלוויזיה בימי המלחמה, כתבי הטל־וויזיה המתנהגים כאילו הם האחראים למבצע ולתוצאותיו, והצער על כך שהמערכה הצבאית הסתיימה (הרייטינג, אוי הרייטינג).

שנית, מכיוון שלפנינו גיבורה שאיננה חכמה במיוחד, גיבורה שאיננה מודעת למה שמתחולל בתוכה פנימה, הרומן כמו מומין את הקורא להשתתף במסופר, לפרש את המתרחש מעבר לגבה, או מעל לראשה, של הגיבורה. אם נדמה תחילה שהגיבורה דלת הלשון של הרומן פונה אל המכנה המשותף הנמוך ביותר של הקוראים, בהמשך מתברר כי המחברת משחקת כאן משחק מורכב יותר, הפונה דווקא אל הקורא הרגיש והסקרן, זה הנהנה מן הקריאה בין השורות.

הספר אינו נקי מפגמים. סיטואציית הסיפר שלו אינה תמיד ברורה. למי סיל־בי מספרת את סיפורה? מדוע היא עוב־רת ללא סיבה נראית לעין מלשון הווה ללשון עבר? צריך גם לומר שהנטייה שלה לטחון ולטחון, גם כשגלגלי מוחה טוחנים על ריק, הופכת אותה לא פעם לדמות טרחנית, מנדנדת. ועם זאת, על רקע שפע הספרים החדשים הנזדקים מדי שבוע לחנויות הספרים, אי אפשר שלא להעריך את האומץ הנחוץ כדי להציע לקורא גיבורה לא־גיבורה כסילבי. ענבל מלכה לקחה סיכון והצליחה.

פרופסור אברהם בלבן הוא משורר, סופר וחוקר ספרות עברית